

עם קריאה ראשונה

כריחתו מן השבי

שתי הסעיפים, רוצה ברבנות ועוסק בפרקי מטיא, ואת שלומי לא ימצא. במרכזו התיי אור הועמד האיש החלש, חסר-האופי, זה אשר אין למסור על דרך חיון אלא תוך מתיחת ביקורת סתמית. ימי ההשכלה והאפיקורסות של גבריאל מתוארים מזווית ראות לאילו נגדית, ואולם גם בתשובתו של הכן האובד לא נתקרה דעתו של המספר, שרואה ומראה את גבורו זה, דוגמת אחד מגבוריה הראשיים של ספר רות-ההשכלה, תועה בדרכיו, נאמנים עלינו תאודי הישיבה, שבפתיחת הספר, שהם וזאי גם שלובים זכרונות. בתוך מציאותן של הקהילות היהודיות שבאותן השנים של שלות חיצונית, וקבל בתורת-עדות של מי שחי את חייהן את הסיפור על המת-לוקת הציבורית, שהתלקחה מסביב למינוי רב. תאוות השלטון וההתנחלות, שלא לשם שמים טנעו מן העדה את ברכת האחרות. הספר שייך לסוג הרומניט המשפחתיים, ומפאת בנינו ורוחו קירבה לו לספרות אי-דיש. אלא שהלשון של אחד מוחיקי המחר המים והעמלים למען הנוער העברי, גבולת כל-עיקר מ, לשון-האם.

בן-אליעזר קיבל מאבות ההשכלה העברית והלך בשביל הזהב.

משניאור עד שוהם

בדרך השני של האנתולוגיה, מספרותנו היפה (ספר עזר ומקרא מאת ה. תורן ומ. רבינוב, הוצאת "אתיאסף") נפרדו ט"ו משוררים ומספרים, מילידי הש"ס גיב חרמ"ן—חרמ"ג, במסוצע וקדש לכל אחד יותר מגלינן דפוס, הפעם כונסו זה ליד זה — מחמת סדר הזמנים — דמויות שונות מאד אחת מחברתה, כמעט סותרות זו את זו, לא רק ביחס לערכן המוחלט או היחסי ולהבנת תפקידן בספרות, כי אם גם ביחס למידת התקבלותן ועמיתותן. בצרופם יחד — על אף היותו מותנה בתנאים חיצוניים-מקריים — ישנו מן החידוש, ודוקא לקרא המנוסת, לזה הנקרא "יודע-ספר", צפונות כאן אפתעות, אף אם לבו לא יהיה שלם עם לשונה המפליגה של ההערבות.

אולם שאלה אחת נשאלת — השאלה הלימודית. הספרות החדשה נמשלה ליער עבות אין דרכים בו. מי שנפשו חשקה בה, עליו לפלס לו נתיב בסבך הזה, הוא בעצ"מ וליצמנו. רק מה שיקנה בעמל זה יהיה לי האנתולוגיה היא בחינת גן-צמחים, כינוס של מינים ומשפחות הגדלים להם, לפי רצון היוצר, כאזורים נפרדים. אני מסתכל כמוצג לראות ומבחין בטיבו, אך איני רואה אותו בטבעו. מן הצד האחד נמצא אופקי מורחה, — ומן הצד השני געשיתי שותף לטשטוש גבולין. המאספים, התוו להם קו וכוונתם אמונה לתוך בין הסופר-דים לבין עמם, מה שקיבלו עליהם לעשות הוא דבר-מה מועיל ומסוכן כאחד.

עמנואל בן-גוריון

מפרקי הספר היקר הזה קראנו מקודם מעל דפי "מבנים", עתה נמסרת לנו המי-גילה במילואה, ספר עדות, ספר מופת (בהוצאת הקיבוץ המאוחד). פ. ירדן, המת-בריהגבור, מצעירי אשדות-יעקב, כ"ב את ספרו בלשון נעוריו השגורה על פיה ותברו הסופר נשה בסוק נעשה לו למליץ; ואולם עברי הספר ממקורו-דוח, כולו פרקי גבורה של אחד המתנדבים, שלא השלים עם גורל שבוי-המלחמה (במערכות יון, אביב 1941, נפל בידי האויב), ושם ופשו בכפו וקפץ למים העמוקים, וקרא דרור לנפשו. יחידי "מדד" גלילים וחבלי-ארץ, מטרתי לעיניו — לתורר למלדת ולהיות שוב עם הלוחמים-הנוקמים — עמד בנסיונות האיבה והידידות גם יחד. לא שהה אף במקום אחד (ובכל מקום נתקבל בזרועות פתוחות על-ידי בני העם ה"נכבש" אשר רוחו נשאר תקיף בו); בכל כפר ובכל נקודה חידש את "העמלתו" והסניר את עצמו לידי העם האלמוני, ידיאמונת. היה רועה עם הרועים, דיג עם הדייגים, נזירים ארחיהו, אנשירות הסבירו לו פנים, חיוקיהו עורוהו. עם זאת חידש לו כל יום את סבת-הנפש, — עברה דרכו בכל יום ויום לצד תהומות בלתי משוערות מראש: מה עמד לו? השורש שהיכה בארץ. פה-כי-כפר מצא לשון משותפת עם אנשי-אדמה ומקנה שמבני-יפת, לא לבד שאת שפתם למד לדבר, הוא ידע לדבר לנפשם מנפשם. הוא הנודף על צוארו, נע ונד וכל מוצאו יהרגנו — נעשה סעד לבני-המדינה אשר רוחם נפל בקרבם, ידע לעודדם, אף לצרפם אליו. הוא-הוא — וכמספר ועד אינו מבליט את עצמו כל עיקר, אף אנו למדים מפיו לראות בעיניו בגללו ואחו אתה נעשה יודי-נפש לאנשי-יין ולנשיהו. על כל מעשיו גחתום בתתימת-יד: החל בעמידתו האיתנה לפני האינקוויזיטור הארבי, אשר בפניו הודה לו כי שוגא ישנא אותו, וכלה ביחסו החברי אל קרובים ורחוקים מבין אחיו לגורל, אשר לא אחת עמד בגלגלם להפסיד את עולמו. והנו בעצם נער על אף היותו לאיש ועמדו במסת איש ומריבתו. והנער נער.

נקודת-אור מחזקת בימי חשכה רבה אתה הערכים החושים לנצח ישראל.

גבריאל

כספר ראשון של "כל כתבי מ. בן-אליעזר ז"ל" (בהוצאת "אמנות") הופיע הסיפור "גבריאל", מעבודותיו האחרונות של המנוח. המחבר בחר לו לגבורים שני בתוריישיבה לשעבר, מבין בני-גילו, אחד מיושב בדעתו ואחד מפולג בנפשו. הספר נקרא על שמו של זה האחרון, גבריאל, בן-רב ותלמיד-חכם, שנחפש להשכלה וער בר לארצות הגויים לקנות לו את החכמה התולונית בבתי-המדרש שלהם, אך נכשל, שלא באשמתו, ועם שובו נמצא פוסח על